

УДК 811.161.2

МЕТАФОРА ПОСТМОДЕРНУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті представлено вивчення лексики публіцистичного дискурсу, зокрема метафор, що репрезентує новий стиль мислення епохи постмодерну. Охарактеризовано окремі метафоричні сполучення, підтверджено відображення в лексичній невизначеності суспільного стану, мозаїчності, еkleктичності світосприйняття, гри автора з читачем. Звернено увагу на оновлення семантики лексичного складу мови.

Ключові слова: метафора, публіцистичний дискурс, постмодерн, семантика.

На початку ХХІ століття публіцистика стала невід'ємним атрибутом суспільного життя України, стимулом для глибинних трансформацій у сфері політики, культури, побуту. Прочитавши публіцистичні тексти і дізнавшись про події в світі, люди якимось чином реагують на ці події, формують у своїй свідомості картину світу. Дуже часто текст, що надходить через засоби масової комунікації, є для людини єдиним каналом надходження знань, теорій, концепцій, які необхідні для орієнтації читача у світі. Мас-медіа створюють неабиякий вплив на формування громадської думки, системи переконань сучасної людини. Спостерігають взаємовплив мови засобів масової комунікації і мовної системи в цілому. Такі тексти приваблюють читача, викликають у нього зацікавлення, тому цілком закономірно мовознавці приділяють значну увагу дослідженню саме газетного мовлення – найбільш поширеного й популярного виду публіцистики. Для нього найбільш характерні такі мовні засоби, що підсилюють дієвість висловлювання, оскільки на логічний інформативний зміст накладаються емоційно-експресивні мовні засоби (Kosmeda 116).

У філософсько-культурній площині початок ХХІ століття все частіше усвідомлюється як епоха постмодерну – особливої культурної традиції в духовному просторі. М. Фуко зазначає, що в наш час формується новий стиль мислення і, відповідно, нова культура. Все частіше переважає тенденція до якнайширшого розуміння змісту цього поняття, яке охоплює й історико-літературний, і теоретико-архітектурний, і всесвітньо-історичний підходи. Постмодерн відображається як у розвиткові соціальної реальності, так і в свідомості (Mozheuko 804). Відтворюється ця культурна традиція і в публіцистичному дискурсі, що, на нашу думку, виявляється на макроструктурному рівні через мозаїчність, калейдоскопічність представлення інформації в новинних блоках, в аналітичних добірках, а також на інших рівнях, зокрема на лексичному, наприклад, через вживання постмодерністських метафор. Саме метафора є джерелом розуміння підтексту, способом відображення культурних традицій і вподобань.

Феномен метафори привертає до себе увагу багатьох дослідників. У сучасній лінгвістиці спостерігаємо відхід від аналізу метафори як засобу створення поетичного образу і збільшення уваги до вивчення метафорики як ключа до розуміння основ мислення і процесів створення не тільки національно-специфічного бачення світу, але й його універсального образу (Arutyunova 5). Уже стало традицією використання метафор у публіцистичному дискурсі як джерела експресії і одного із способів впливу на свідомість адресата, тому вивчення потенціалу метафор у новітній пресі є одним із завдань сучасної лінгвістики. До того ж зарубіжні дослідники підкреслюють схожість деяких прийомів створення реальності в публіцистиці (як віртуального світу) і в художній літературі (Fabiszak 68). Сьогодні це питання активно вивчають Т. А. Космеда, О. А. Стишов, О. І. Андрейченко, Х. П. Дацишин та інші. Зауважимо, що в умовах інформаційного суспільства мова засобів масової комунікації під впливом екстра- й інтралінгвальних чинників постійно перебуває в розвитку, відповідно змінюються й особливості функціонування метафори, що потребує синхронного всебічного вивчення.

Мета статті – охарактеризувати особливості функціонування метафори в сучасному публіцистичному дискурсі як способу відображення постмодерністського світосприйняття сучасної людини.

Для аналізу обрано публікації за 2014–2016 рр. тижневиків «Дзеркало тижня», «Український тиждень», як таких, що спрямовують своє мовлення на інтелектуального читача, здатного адекватно сприйняти не лише прямі, а й метафоричні висловлення.

Метафору розуміємо як «семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця» (Tarasenko 334).

Велика увага до метафори у філософії постмодерну зумовлена усвідомленням обмеженості раціонального способу пізнання світу. Як механізм людської свідомості метафора спрямована на розширення змісту, активізацію уяви, породження нових асоціацій, розвиток інтуїції, тобто дає можливість «схопити» щось за межею раціонального. Як стверджує Дж. Лакофф, раціональне мислення здебільшого спирається на метафоричні моделі. Таким чином, через метафору створюється нове знання (Lakoff 25). Метафора дозволяє певним чином передбачити розвиток політичних подій, наштотувати читача на потрібну думку; такий спосіб «доопрацювання» інформації є особливо ефективним, бо читач доходить висновку самостійно (Datsyshyn 9).

Однією із головних ознак епохи постмодерну є невизначеність, хаотичність. Часто це відображається в публіцистичних текстах. Автори використовують стійку метафору і стверджують, що в різних сферах людської діяльності немає необхідної гармонії, яку вважають обов'язковою характеристикою існування людського роду, наприклад, в освіті: «За кілька місяців зламали стійку систему оцінювання, чим створили хаос, проте

відвітували, що запроваджуємо європейські стандарти» (ДТ, № 48, 11.12.15); в окремих містах країни: «Місяць за місяцем території так званих народних республік Луганська й Донецька дедалі більше занурюються в злидні та хаос» (ДТ, № 8, 03.03.16); у країні в цілому: «Але для нас характерна навіть не так гібридна війна, як гібридні держава та суспільство, що утворились у результаті абсолютного хаосу, породженого пострадянською перебудовою. Цей хаос, на жаль, ми не здолали дотепер» (ДТ, № 7, 26.02.16). Вживаючи цю метафору, автори підкреслюють, що на зміну ідеології «порядку речей» приходять те, що називають ідеологією «безладу».

До того ж нестабільність навіть хаотичного стану суспільства підкреслюють парадоксальні метафори, як наприклад: «керований хаос» (ДТ, № 4, 06.02.15). Так, за допомогою лише двох лексем автор статті створює натяк на те, що проблеми, які існують у країні, можливо, не випадкові, можливо, спричинені чиєюсь діяльністю або бездіяльністю, хтось має нести за це відповідальність, і підтверджуються уявлення, співзвучні постмодерну: світ – це хаос, здатний до самоорганізації.

Ще однією категорією епохи постмодерну є категорія абсурду. З позиції постмодернізму «абсурд – це термін інтелектуальної традиції, що означає безглуздість феномена або явища» (Gritsanov 18). На лінгвістичному рівні спостерігаємо розгорнуті метафоричні образи: «Переймаючи повністю або частково їхній [західних країн – С. Г.] підхід до навчання, ми, образно кажучи, намагаємося **причепити реактивний двигун до воза і ще й дивуємося, чому останній розвалюється**» (ДТ, № 48, 11.12.15), а також оксиморони: «Проте 2007 року і 2014-го парламент після такого «припинення» повноважень продовжував їх здійснювати в повному обсязі ... Схоже на **танок небіжчика!**» (ДТ, № 3, 29.01.16).

Спроба поєднати непоєднуване відображається у створенні різноманітних колажів, починаючи від «вільного мовного стилю», що допускає поєднання вишуканої літературності і арго, від стильової еkleктики, завершуючи комбінаторикою в усьому, наприклад, «...усі ці тіні й міражі на тему Параджанова – **спроба склеїти розірвані узи, наклеїти свій романтизм на нинішній тотальний цинізм, об'єднати невичерпне захоплення шістдесятництва з прокислою політико-попсовою байдужістю третього тисячоліття. ...Тяжкий і невдячний цей процес, випробуваний великими художниками, зокрема й Параджановим, – склеїти... розірваний зв'язок часів**» (ДТ, № 38, 09.10.15). У поданому уривку автор використовує лексему «склеїти» для створення метафоричного образу, поєднує таким чином альтернативні культурні коди, протилежні погляди, «розірваний зв'язок».

У постмодерністському колажі різні фрагменти зібраних предметів залишаються незмінними, нетрансформованими в єдине ціле, кожен з них зберігає свою відокремленість, як у фрагменті: «Лариса Кадочникова – у нинішньому році – як і раніше, одних дивує, інших дратує. Бо муза Параджанова, Ілленка, Єфремова (як завжди, на височенних, для багатьох – **недосяжних, шпильках**) **іде по теперішньому часу, ніби не помічаючи його оскалу та мракобісся**» (ДТ, № 38, 09.10.15).

У публіцистичному дискурсі колаж за допомогою ігрового поєднання різних культурно-семіотичних кодів створює оригінальний поліфонічний семантичний простір. Описуючи сучасний політичний простір, автори використовують метафори з різних сфер соціального життя. Так, нами виокремлено деякі семантичні типи метафор: 1) медичні: «У розмові з Тижем пан Януконіс зауважив, що вони [країни – С. Г.] є великими **донорами** розвитку України: здійснюють багато гуманітарних програм, заохочують реформи в економіці, енергетиці й освіті» (УТ, № 5, 04.02.16); «**інфільтрація** в зашкарублі пострадянські інституції певної кількості мотивованих ентузіастів» (УТ, № 13, 31.03.16); «Очевидно, що школа як суспільна інституція лише віддзеркалює реальний стан **проникнення смертельних метастазів у весь суспільний організм, а відтак лікування має бути комплексним**» (ДТ, № 34, 26.09.14); 2) побутові: «Це такі партії, як «Національний фронт» у Франції та «Альтернатива для Німеччини», що **плавають** у правому політичному спектрі» (УТ, № 3, 21.01.16); «Завдяки електромоторові ... **апетити** такого авто доволі **скромні**» (УТ, № 1, 14.01.16); «Своя **родзинка** в європейському **рецепті**» (УТ, № 3, 21.01.16); 3) технологічні: «**ерозія** соціальних норм» (УТ, № 1, 14.01.16); «Держава **ринути**ме іржавими **коліщатами**» (УТ, № 1, 14.01.16); 4) містичні: «**привид політичної стабільності**» (УТ, № 13, 31.03.16); 5) воєнні: «Змазав відчуття перемоги й **дембельський акорд** «господаря» будівлі на Різницький: перед голосуванням за звільнення стало відомо, що він устиг **посунути з посади** представника «**грузинського десанту**» Давіда Сакварелідзе» (УТ, № 13, 31.03.16); «у валютній **блокаді**» (УТ, № 13, 31.03.16); «**міна вповільненої дії** в економіку держави» (УТ, № 3, 21.01.16); «Знову мину кілька років, і **вибухне** вже нове **покоління**» (ДТ, № 12, 01.04.16); 6) антропоморфні: «Нещодавно керманіч псевдокраїни в одному з публічних виступів натякнув, що «республіканський» банк **втомився** стримувати долар» (УТ, № 13, 31.03.16); «а може, владі так вигідно – **плодити люмпенів**» (ДТ, № 48, 11.12.15); 7) фізичні: «Крим є **центром тяжіння** для тих, хто визначає себе кримським татариним» (УТ, № 1, 14.01.16); «Донбас (не так територія, як узагальнена назва конфлікту і всіх його складових) стає справжньою «**чорною дірою**», сила тяжіння якої не відпускає навіть потужні **кванти** – суб'єктів геополітики» (ДТ, № 31, 28.08.15); 8) міфологічні: «**Політик-популіст** – це такий собі **жрець** економічного, соціального, політичного (а часто-густо й усіх разом) «Ельдорадо»...» (УТ, № 3, 21.01.16); 9) спортивні: «зовнішньополітичного **цугцвангу**» (ДТ, № 31, 28.08.15). Цей далеко не повний перелік прикладів поєднання різноманітних сфер людського існування свідчить, що саме метафора допомагає журналістам змалювати політичне життя. Великий спектр походження метафор від розмовно-побутових до релігійно-міфологічних і технологічних знову ж таки підкреслює мозаїчність світосприйняття сучасної людини.

Одним із ключових образів епохи постмодерну є лабіринт. Цей образ сприймають як своєрідну модель вселенського буття, як структуровану систему, певний порядок, доступний лише посвяченим. Шлях пересічної людини в лабіринті є втіленням ситуації постійного вибору. Це поняття досить часто зустрічаємо в публіцистичному дискурсі як у прямому значенні: «*Хмельницький перетворився на лабіринт... перетворили центр міста на лабіринт забігайлівок, генделіків та буфетів*» (ДТ, № 3, 30.01.15), так і в метафоричному: «*На сьогодні між школою і Міністерством освіти є цілий лабіринт установ: методичні кабінети (в кожному районі), інститути вдосконалення (в кожній області), обласні департаменти освіти, районні управління освіти*» (ДТ, № 48, 11.12.15).

Найвищий ступінь абстрактного розуміння цього поняття представлено у фрагменті: «*Панорамний погляд на складні рухи в українському суспільстві приводить до такої картини розуміння ситуації: українське суспільство провалилося в лабіринт конфлікту. Це динамічний лабіринт, у якому одночасно в русі перебувають кілька груп суспільства. При цьому кожна група не просто шукає свій вихід із лабіринту, а й активно змінює його*» (ДТ, № 9, 13.03.15). Метафоричний спосіб опису суспільних проблем викликає в адресата певні асоціації, підкреслює складнощі сучасного становища, підштовхує до активізації мисленнєвих процесів, формування оцінки ситуації. Таким чином, автор виходить на прямий контакт із читачем і надає йому можливість для конструювання свого тексту, варіювання, імпровізації, створює своєрідний лабіринт, із якого читач має вибратися самостійно, своїм власним шляхом.

Отже, лексика публіцистичного дискурсу ХХІ століття відображає основні ідеї «нового» часу – епохи постмодерну. Насамперед це виявляється через вживання метафор. Метафори сучасного публіцистичного дискурсу підтверджують невизначеність суспільного стану, мозаїчність, еkleктичність світосприйняття, абсурдність існування, гру автора з читачем.

Перспективами подальшого дослідження вважаємо продовження аналізу метафор на позначення ключових образів-символів епохи постмодерну в сучасній публіцистиці; порівняльний аналіз вживання метафор із такою семантикою в публіцистиці різних країн.

References

- Arutyunova, Nina “Metafora i dyskurs (Metaphor and Discourse)” *Teoryya metafori (The Theory of Metaphor)*. Ed. by N. Arutyunova, and M. Zhurynskaya. Moscow: Progress, 1990. 5–32. Print.
- Datsyshyn, Chrystyna “*Metafora v ukrayins'komu politychnomu dyskursi (za materialamy suchasnoyi periodyky) (Metaphor in Ukrainian Political Discourse (on the Material of Modern Printed Media))*.” Diss. Lviv Ivan Franko National University, 2005. Abstract. Print.
- Fabiszak, Małgorzata. *A Conceptual Metaphor Approach to War Discourse and Its Implications*. Poznań: Wydawn. Naukowe UAM, 2007. Print.
- Gritsanov, Aleksandr “Absurd (Absurdity)”. *Postmodernizm*. Ed. by A. A. Gritsanov, and M. A. Mozheyko. Minsk: Interpresservis, 2001. 17–18. Print.
- Kosmeda, Tetyana “Metafora sovremennoy publytsystyky: aktualyzatsyya antroponymov. (Metaphor of Contemporary Media Discourse: Actualization of Anthroponyms)” *Naukovyy visnyk Drohobys'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo) (Scientific Bulletin of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series: Philology (Linguistics))* 3 (2015): 116–122. Print.
- Lakoff, George. *Metafori, Kotorymi My Zhivem (Metaphors We Live By)*. Moscow: URSS, 2004. Print.
- Mozheyko, M. “Postmodernizm (Postmodernism)”. *Postmodernizm*. Ed. by A. A. Gritsanov, and M. A. Mozheyko. Minsk: Interpresservis, 2001. 804–809. Print.
- Taranenko, Oleksandr “Metafora (Metaphor)”. *Ukrains'ka Mova (The Ukrainian Language)*. Ed. by V. Rusanivskiy. Kyiv: Vydavn. “Ukrains'ka Encyklopedija” im. M. P. Bazhana, 2004. 334–337. Print.

List of Sources

- Dzerkalo Tyzhnya (Mirror of the Week), 2014–2016. Print.
Ukrayins'ky Tyzhden' (Ukrainian Week), 2014–2016. Print.

List of Abbreviations

- DT – Dzerkalo Tyzhnya.
UT – Ukrayins'ky Tyzhden'.

Надійшла до редакції 14 квітня 2016 року.

POSTMODERN METAPHOR IN UKRAINIAN MASS-MEDIA DISCOURSE

Svitlana Guzenko

Department of Philological Education, V. O. Sukhomlynsky National University of Mykolaiv, Ukraine

Abstract

Background: The research of using metaphors in mass-media discourse is an actual problem of modern linguistics, because metaphor is a way to display the cultural traditions. Language of mass-media discourse of the XXIst century displays the basic ideas of the postmodern. Multidimensionality of this cultural tradition determines the need to

study it in linguistic, cognitive, philosophical and other aspects. The scientists devote much attention to the metaphor of postmodern philosophy since rational method of knowing the world is limited.

Purpose: The purpose of the analysis is to describe the postmodern metaphors in modern mass-media discourse.

Results: In mass-media discourse metaphors create original polyphonic semantic space. In the research was found that articles authors use both persistent and paradoxical metaphors. The author defines the main semantic types of mass-media metaphor which gives a possibility to speak about new tendencies in forming the linguistic picture of the world. Describing political space, the journalists use metaphors from different spheres of social life, such as medicine, everyday life, technology, mystery, wars, physics, mythology and sport. This list of combining different areas examples is not exhaustive, but it shows that precisely metaphor helps journalists to describe political life.

Discussion: Using of metaphors in mass-media discourse of the XXIst century confirms the uncertainty of social status, mosaic, eclectic worldview, the absurdity of existence. The prospective of further research is comparative analysis of metaphors in different languages.

Keywords: metaphor, mass-media discourse, postmodern, semantics.

Vitae

Svitlana Guzenko is Candidate of Philology (PhD), Associate Professor at the Department of Philological Education in V. O. Sukhomlynsky National University of Mykolaiv. Her areas of research interests include stylistics, text linguistics, syntax of mass-media, advertising discourses, cognitive linguistics.

Correspondence: s_v_g@i.ua

Наталія Совтис

УДК 82.162.1/7.08

ДІАЛЕКТНА ОСНОВА МОВИ ТВОРІВ ЛЕВА ВЕНГЛІНСЬКОГО

Актуальним напрямом сучасної лінгвістики залишається проблема взаємодії діалектних і літературних елементів на матеріалі текстів художніх творів. Особливо цінним є аналіз особливого типу використання мови – у ролі літературної мови. Матеріалом дослідження слугували твори поета українсько-польського пограниччя – Лева Венгліньського (бл. 1827–1905), який послідовно використовував наддністрянський діалект і у мові автора, і у мові персонажів. Латинська графіка творів низку специфічних діалектних ознак відобразила навіть виразніше, ніж кирилична.

Ключові слова: діалект, діалектизм, поетична мова, наддністрянські говірки, Лев Венгліньський.

До кола важливих проблем сучасної лінгвістики належить і художня спадщина письменників українсько-польського пограниччя. Відзеркаленням складного переплетення культурних традицій є творчість Лева Венгліньського (бл. 1827–1905), який народився в м. Журавно (Україна) й тривалий час проживав у Польщі. Свої твори автор писав польською та українською мовами, підписував псевдонімами Лірник Наддністрянський, Годземба, Кость Правдолюбєць з Єзуполя, L.K.G.W. В Україні ім'я та творчість Л. Венгліньського стали відомими завдяки ініціативі Р. Радишевського, який віднайшов його книги й рукописи в бібліотеці Ягеллонського університету та підготував до друку два томи творів. Принагідно дослідженню творчого доробку Л. Венгліньського присвячували свої праці Р. Кирчів, М. Лєсюк, М. Москаленко, С. Стемпєнь, М. Шалата.

Простота, щирість, природність, імпровізаційність поезії Л. Венгліньського не може залишити байдужим сучасного читача. Автор сам свої твори назвав піснями, отже, визначив жанр і традицію лірики: поет у піснях наслідував традиції українського фольклору, адже за тематикою, характером римування, традиційними повторами, образною системою пісні Л. Венгліньського наближаються до українських народних пісень. Українськомовні поезії написані латиницею, оскільки митець належав до прихильників використання латинської абетки для потреб української мови. Для своїх поетичних творів автор вибирає діалектний варіант української мови. На нашу думку, цей вибір обґрунтовує С. Бартмінський, який стверджує, що діалектизація (...) є формою маніфестації солідарності з сільським середовищем, з визначеним регіоном і є виразом схвалення народної культури через традиційні зовнішні ознаки (217).

Нашою метою є простежити особливості використання наддністрянського діалекту у творах Л. Венгліньського.

Хоча поет подорожував Україною (Поділля та Волинь), однак найдовше він прожив на Наддністрянщині, що не могло не накласти певний мовний відбиток на формування його мовної особистості. Описуючи традиції та життя простого люду, намагався використовувати зрозумілу живу мову народу, саме тому в його творах знаходимо специфічні риси, переважно властиві для наддністрянського діалекту.

Серед діалектних фонетичних ознак засвідчено такі: колишню фонему **ě* у творах Л. Венгліньського передано відповідно буквами *i*, *u*, *e*. У переважній більшості прикладів переважає написання букви *i* < **ě* незалежно від наголосу: «*Terpeńki dnynu, a noczki jasny, Po łukach, lisach łyszczyt sia ćwit*» (Łuczy 1); «*Powernuły deś z za moria Ku maternym swym hnizdam*» (Łuczy 3). У закінченнях займенників та займенникових прикметників